

10 JAAR 'HILVERSUM PAS OP'

In de week van 12 tot 16 november 1991 werd aandacht besteed aan het feit dat de Stichting Hilversum, Pas Op! tien jaar bestond.

Deze stichting die zich het behoud van historisch en architectonisch belangrijke gebouwen in Hilversum ten doel stelt vierde dit feit met de uitreiking op 14 november van de Pas Op-Trofee aan de heer en mevrouw Honig wegens hun restauratie van de uit 1907 daterende villa *Huize Peerlkamp* aan de PC. Hoofweg 1 te Hilversum.

Het juryrapport vermeldt onder andere: *de familie Honig heeft deze villa met respect voor de bestaande toestand en de historische waarde en met liefde voor het detail herschapen in een voorbeeld van hoe het zou moeten zijn en dat betreft zowel het exterieur als het interieur*. De jury, bestaande uit de Heren Drs M.A. Cramer (voorzitter van de monumentencommissie in Hilversum), Ing. P.D. van Vliet (restauratiearchitect) en mr R.J.W.J. Meyer (notaris) had vele panden de revue laten passeren en was eenstemmig tot deze nominatie gekomen.

De trofee bestaat uit een schildje en enige persoonlijk gerichte attenties.

Op zaterdag 16 november werd de officiële viering gehouden in de sociëteit De Unie aan de 's-Gravelandseweg. In een goed gevulde zaal verwelkomde de voorzitter P. Messing ondermeer de burgemeester mevrouw J.G. Kraaijeveld, mevrouw Honig en de sprekers. Voorts vroeg hij zich af: *zijn we blij dat de Stichting Hilversum, Pas Op! nu tien jaar bestaat? Nou, eigenlijk niet, want een stichting als deze zou niet nodig geweest moeten zijn*. Het besef begint nu door te dringen dat er in het verleden te veel is afgebroken, maar nog steeds verdwijnt er waardevolle bebouwing of wordt die door niet-aangepaste nieuwbouw weggedrukt. De heer Messing meende dat zelfs in deze tijd van noodzakelijke bezuinigingen er nog wel degelijk geld is, maar dat de prioriteiten door de overheid vaak elders worden gelegd dan zeer velen wenselijk achten. Voorts memoreerde hij de goede samenwerking met de gemeente, thans neigend tot een taakverdeling, zoals nu met de aanstaande restauratie van het kerkhof Gedenck te Sterven.

Vervolgens kreeg de burgemeester het woord.

Na haar gelukwensen wees zij er op dat de Stichting Hilversum, Pas Op! nodig was en is; een maatschappelijke tegenbeweging, een horzel in de pels. Zij meende dat particulier initiatief zeer te waarderen is. De huidige beperkte middelen kunnen in samenwerking met het particulier initiatief beter worden benut. *Blijf doorgaan op Uw weg en blij prikkelen!*, zo besloot zij haar toespraak.

Daarna was het de beurt aan de eerste spreker, de heer Ir R. Apell hoofdinspecteur bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Hij begon zijn verhaal over de monumentenzorg in de jaren '90 met een opvallende uitspraak: *Van de kosten van Holland Village dat in Japan wordt verwezenlijkt en waarbij vele Nederlandse monumenten worden nagebouwd, 5 miljard, zouden alle Nederlandse monumenten riant kunnen worden gerestaureerd*.

Oud-voorzitter P.H.G. de Jong verhaalde hoe de stichting ontstond en over de eerste projecten.

Tenslotte ging mr R.J.W.J. Meyer, lid van de jury voor de Pas Op-Trofee, in op de gevaren die de villa-gebieden in Hilversum lopen en in het verlengde daarvan maakte hij duidelijk waarom de jury nou juist de villa aan de PC. Hoofweg 1 als winnaar nomineerde. Aan mevrouw Honig overhandigde hij tenslotte de attenties behorende bij de prijs.

En daarmee was het officiële einde van de viering aangebroken waarna de aanwezigen werden uitgenodigd voor een gezellig samenzijn met een drankje en een hapje. Het was prettig te constateren dat zowel de pers als de radio aandacht besteedden aan het gebeuren. Een woord van dank is tenslotte op zijn plaats voor een kwartet van de Verenigde Muziek Lyceum dat zorg droeg voor een stijlvolle muzikale omlijsting van deze uitermate geslaagde middag.

R. Meyer

MONUMENTENZORG IN DE JAREN '90

Samenvatting van de lezing door Ir R. Apell op zaterdag 16 november 1991

Deze titel doet vermoeden dat er een verschil is tussen de monumentenzorg thans en die in de voorgaande jaren. Nu zult u zeggen: *Monumentenzorg, dat is toch het streven naar het behoud*

van oude, historische gebouwen, dat verandert toch niet? Streven naar behoud, dat blijft, dat verandert niet, maar door de grote restauratieactiviteiten van de laatste 15-20 jaar is het begrip monumentenzorg bijna identiek geworden met het begrip restauratie, maar dat is te beperkt.

Als startpunt van de monumentenzorg in Nederland wordt 1873 aangehouden, toen Jhr. Victor de Stuers in het literaire tijdschrift *De Gids* het artikel *Holland op z'n smalst* publiceerde en daarin de lakse houding ten aanzien van de culturele erfenis van ons land, zowel bij de overheid als daarbuiten, aan de kaak stelde. Het artikel maakte veel los en leidde uiteindelijk via het College van Rijksadviseurs voor de Monumenten van Geschiedenis en Kunst (1874), een afdeling "Kunsten en Wetenschappen" bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken en het Rijksbureau voor de Monumentenzorg tot de Rijksdienst voor Monumentenzorg. Toch trad pas in 1961 de eerste Monumentenwet in Nederland in werking, in 1988 vervangen door de huidige wet.

In de 19e eeuw beperkte de aandacht zich tot enkel grote, belangrijke monumenten als kerken en kastelen (bijv. het Muiderslot); restauraties kregen slechts een beperkte plaats in de onvoorstelbare metamorfose die ons land tussen 1875 en 1900 in (stede)bouwkundig opzicht onderging. De steden werden ontsloten en van het keurslijf van de oude vestingwallen ontdaan; meestal verdwenen deze geheel, soms mocht er een restant als een schilderachtig element in het ter plaatse aangelegde wandelpark blijven bestaan. Vooral de stadspoorten moesten het als sta-in-de-weg voor nieuwe ontsluitingen ontgelden omdat, zoals De Stuers het stelde, *men in een poort niets anders ziet dan een hoop metselwerk*.

Restauratiekoorts na 1945

Na de tweede wereldoorlog beleefde de monumentenzorg een enorme opleving ten gevolge van de oorlogsschade. Het monumentenbestand verkeerde in een erbarmelijke toestand maar door toenemende Heemschut-activiteiten en daardoor een toenemende vloed subsidies brak er een ware *restauratiekoorts* los. Bijna alle belangrijke monumenten kwamen tussen 1945 en 1980 aan bod, maar de nazorg, het onderhoud, werd verwaarloosd waardoor hernieuwde restauratie thans weer hard nodig blijkt.

Omdat alle aandacht was gericht op de restauraties was er relatief weinig aandacht voor het actualiseren van het monumentenregister; gebouwen uit de periode 1850-1940 werden nauwelijks beschermd. Een ander nadeel was dat de monumentenzorg sterk object-gericht was.

In de loop van de jaren '70 raakte monumentenzorg echter betrokken bij de stadsvernieuwing die steeds meer naar herstel en rehabilitatie van de oude wijken keek. Vanaf 1975 leidde dit ook tot een samenwerkingsregeling tussen CRM en VROM. Voor de monumentenzorg is dit van cruciaal belang geweest omdat vanaf dat moment monumentenzorg werd erkend als een integraal onderdeel van het stadsvernieuwingproces en daarmee sociale rechtvaardiging verkreeg.

Monumentennota 1984

De ontwikkelingen gingen daarna zo snel dat het in het begin van de jaren '80 nodig werd op Rijksniveau het beleid voor een langere periode in de toekomst te bepalen. Het resulteerde in de Monumentennota van 1984 van minister Brinkman. Deze nota verwoordde twee hoofddoelen van de monumentenzorg:

- 1) bevordering van de kennis van cultuurhistorische waarden;
- 2) bevordering van de integratie van cultuurhistorische waarden in het veranderend leefmilieu.

Nota bene: er wordt gesproken van cultuurhistorische waarden en niet over monumenten en over integratie en niet over behoud sec. Sleutelwoord in deze nota was het begrip *decentralisatie*: van de Rijksoverheid werd de verantwoordelijkheid bij de gemeenten gelegd en deze ontvingen de gelden op basis van een verdeelsleutel die werd bepaald door het aantal en de aard van de in die gemeente gelegen monumenten.

Andere hoofdpunten uit die nota waren de versnelde inventarisatie van de jongere bouwkunst (1850-1940) en een nieuw financieringssysteem waarin fiscale aftrekmogelijkheden structureel in de subsidiëring werden verweven, terwijl tenslotte het Nationaal Restauratie Fonds werd opgericht.

Bezuinigingen

Tot zover een opgaande lijn en een optimistische toon, maar nu komen de bezuinigingsoperaties. Aanvankelijk werden deze nog gemaskeerd door incidentele financiële injecties t.b.v. de werk-

loosheidsbestrijding door het Ministerie van Sociale Zaken die soms het restauratiebudget verduubelden, maar deze zijn thans weggefallen.

Door de decentralisatie zijn er veel knelpunten: restauraties die in het kader van een zeer gering gemeentelijk budget in geen lengte van jaren gesubsidieerd kunnen worden. De verdeelproblematiek is noodgedwongen zeer star, van een flexibele prioriteitstelling zoals die voordien bij het rijk plaatsvond kon geen sprake meer zijn. Een in 1990 doorgevoerde *Kanjerregeling* biedt maar weinig soelaas. Ter illustratie: Hilversum heeft een jaarlijks subsidiebudget van f 180.000, – terwijl de behoefte volgens het meerjarenplan voor 1996 f 14,5 mln bedraagt, 80 keer zoveel! Landelijk bepaald geen uitzondering.

De nota van Brinkman veronderstelde dat het merendeel van de monumenten nu wel gerestaureerd was zodat de aandacht verlegd zou kunnen worden naar het onderhoud. Daarvoor werd een onderhoudssubsidieregeling gecreëerd. Maar jongere monumenten werden niet gerestaureerd en verkeren allerm minst in een redelijke staat. Zie bijvoorbeeld Zonnestraal. Herstel van het bestand aan grote jonge monumenten vergt een enorme financiële inspanning.

Stedebouw en monumentenzorg

Ofschoon het bij het monumentenzorg goed is aan te tonen dat de overheid meer geld moet fourneren werd toch ook naar andere wegen gezocht om tot behoud te komen. Hierbij wordt vooral de relatie gelegd met andere beleidsterreinen, met name de ruimtelijke ordening: bij de beoordeling van een (stede)bouwkundigplan wordt ook geken naar de cultuurhistorische waarden die derhalve worden gezien als een bijzondere kwaliteit in de ruimtelijke orde.

Monumentenzorg is dus in brede kring erkend als een volwaardig beleidsterrein. Steeds meer publicaties over monumenten en historische bebouwing en structuren zien het licht. Bij sloop uit de bevolking zich in kritische discussies en protestacties. Het is daarom des te treuriger dat de monumentenzorg thans meer dan ooit wordt bedreigd door de bezuinigingen. De minister van VROM wil haar bijdrage voor monumentenzorg in het kader van de stadsvernieuwing van f 26 mln. terugtrekken. Ook moet monumentenzorg f 4,5 ton inleveren ten behoeve

van podiumkunsten. Bezuinigingsoperaties, volstrekt ongestructureerd en volstrekt in strijd met de maatschappelijke ontwikkeling ten aanzien van monumentenzorg.

Wil een nieuwe De Stuers opstaan?

Terug naar het begin. De huidige situatie ten aanzien van monumentenzorg is natuurlijk een stuk beter dan in 1873, maar toch zijn er ontwikkelingen te signaleren die tenderen naar een soortgelijke instelling als waartegen De Stuers fulmineerde. Was in de tijd van De Stuers sloping de meest voorkomende bedreiging van de monumenten, ook het verval en het gebrek aan onderhoud spelen een grote rol. Ook in de tijd van de Stuers overigens: *Aan opzettelijke sloping is voortdurende verwaarlozing verwant*. Op dit punt is sedertdien toch wel veel ten goede veranderd. Althans: als het gaat om de monumenten die De Stuers bedoelt. Bij de zogenaamde monumenten van jongere bouwkunst is de behoudzucht aanmerkelijk geringer, zeker bij het grote publiek. Dus toch: ook dit punt van De Stuers blijft actueel. Een belangrijke taak is de kennisbevordering over de jongere bouwkunst. Onbekend maakt onbemind, ook in deze sector.

Onder de druk van afnemende subsidies zal steeds creatiever gezocht moeten worden naar behoudmogelijkheden. Door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg wordt daar intensief onderzoek naar gedaan. Het zal nodig zijn andere maatstaven aan te leggen: het behoud zal meer gericht gaan worden op de essentie.

Het verhaal eindigt een beetje in mineur. De overheid laat het afweten, toch een beetje in zelfgenoegzaamheid. Precies de situatie ten tijde van De Stuers' actie. Het zou dus goed zijn dat er binnenkort weer een De Stuers opstaat en met een geactualiseerde versie van *Holland op zijn smalst* de overheid op zijn verantwoordelijkheid wijst.

Een lichtpunt is dat het maatschappelijk draagvlak voor de monumentenzorg in onze tijd oneindig veel groter is dan in 1873. Stichtingen als Hilversum Pas Op! spelen daarin een onmisbare rol.

Ik wil besluiten met uw Stichting van harte geluk te wensen met het 10-jarig bestaan en de in die periode behaalde resultaten. Moge dat een stimulans zijn tot versterkte voortgang van uw arbeid. Zoals ik hopelijk heb duidelijk kunnen maken is het nog steeds hard nodig.